

Dialog byl natočen v úterý 25. ledna 2011 v dopoledních hodinách v prostorách advokátní kanceláře KSB, Jungmanova 24, Praha 1.

MS: *Než začneme hovořit o věcech obecných, nejen vztazích práva a společnosti, bylo by asi chybou se nezeptat na váš osobní postoj k proměnám kolem roku 1989 a k tomu, co poté následovalo. Co jste od toho očekával, jak se tato událost promítla do vašeho života?*

JD: Rozhodně ten dopad roku 1989 na můj život byl obrovský. Jednak proto, že jsem se mohl aktivně účastnit od prvních dnů na Vysoké škole ekonomické v Praze [1] procesů, které tam byly. Revoluci jsem pochopitelně přivítal, protože dávala předpoklad pro celospolečenskou proměny. Kdybych to měl nazírat z právního hlediska, věřil jsem, že právo ve společnosti se dostane odpovídajícího místa, které by mělo mít. Tím však nechci říci, že právo předcházejícího režimu neexistovalo. Jeho význam byl zcela jiný, spíše represivní. V mnoha případech právní regulace *pokulhávala*, i když se nehovořilo o soukromých vztazích. Byly to vztahy mezi socialistickými organizacemi, eventuálně mezi občany a těmito organizacemi, avšak nebyly to vztahy příliš významné. Přestože právo existovalo, důležité bylo plánování, které vše přebíjelo. Role práva, jak ji známe, byla velmi okrajová.

MS: *Je vhodné se zeptat, zdali lidé na VŠE předpokládali, že se režim postupně sune dolů a blíží se ke svému konci. Uvažovalo se, že změna přijde dříve, či později?*

JD: Domnívám se, že příliš velký optimismus, že změna přijde rychle, nevládl. To byl asi postoj většiny. Změna přišla tak rychle, že to nikdo neočekával.

MS: *Lidem asi vyrazila dech.*

JD: Samozřejmě musím říci, že většina lidí to přivítala a nezaznamenal jsem pokusy či výzvy, které by studenty zásadním způsobem odrazovaly. Pochopitelně postoje různých lidí byly odlišné. Například někteří nabádali k větší opatrnosti a zrazovali. Nicméně byli i tací, kteří byli na opačném pólu a byli radikálnější. To je samozřejmě logické. Když vzpomínám, tak jsem nezaznamenal žádný postoj, který by se snažil vystoupit proti událostem, kterých jsme byli účastni. Nevylučuju, že byli lidé, kteří si změnu vnitřně nepřáli, ale v té situaci a náladě si myslím, že i kdyby ty názory měli, tak by je veřejně neprezentovali. To znamená, že tito lidé byli pasivní. Mohli jsme se setkat s lidmi, kteří byli pasivní, že vyčkávali, jak se situace vyvine.

MS: *Můžeme říci, že tito lidé čekali na správný vítr.*

JD: Přesně tak. Od samého počátku, co jsme se angažovali, tak nám rozhodně nebylo lehce od srdce. Když jsme slyšeli, že mohou poslat tanky na Prahu, tak to člověku bylo dostatečně úzko.

MS: *Nestalo se tak a revoluce mohla pokračovat.*

JD: Nestalo se tak, nicméně jsme si řekli, že buď teď, nebo nikdy. Považovali jsme to za jedinečnou situaci, pokud se to počalo vyvíjet tím způsobem, ...

MS: *... jakým se to vyvíjelo.*

... Minulost, ideologie a kontexty ...

MS: *Nemohu opomenout otázku, zdali vaši kolegové byli komunisté, jelikož bylo zřejmé, že lidé, kteří měli zájem učit, museli zachovávat smýšlení řídících elit, alespoň formálně. Jak vidíte onen přerod myšlení? Bylo možné pozorovat velký kyv od dominance státu k trhu, od komunismu k liberalismu?*

JD: Pochopitelně, že většina lidí na VŠE byla v komunistické straně, mě nevyjímaje. Přiznávám

pochopitelně, že pokud chtěl člověk něčeho dosáhnout, tak mu asi nic jiného nezbývalo. Nemusel jste být v partaji, ale to jste se odsoudil k tomu, že byste nadosmrtně odborným asistentem, avšak to také byla možnost.

MS: *Můžeme to shrnout, že kdo chtěl jít výše, musel mít stranickou legitimaci, být loajální?*

JD: V zásadě ano. Abych se přiznal, neznám nikoho, kdo by byl docentem a byl nestraníkem. Třeba určitě šlo udělat kandidaturu. To šlo, avšak poté se člověk musel rozhodnout. Docentura bez stranické knížky nešla. Nyní hovořím o naší katedře i o katedrách, které jsem mohl znát. Nevylučuji, že někde byl docentem nestraník, ovšem to byl ten, kdo tam přetrvával z roku 1968. Je nutné říci, že tito lidé však byli povětšinou po roce 1968 vyhozeni. Z té nové generace, která nastoupila po roce 1968, musela většina splnit standardy členství ve straně. I to přinášelo svízele. Přestože jsem byl ve straně, tak mi asi 3 roky trvalo, než jsem dostal souhlas k tomu, abych mohl začít s kandidaturou, protože zdali to bylo možné, či ne, záviselo na posudku jisté organizace tam, kde jsem se narodil. A tam pochopitelně, když z Prahy přišel nějaký dotaz na mě, tak se to horko nebralo. Dokonce to tam nějakou dobu leželo, a když jsem se po tom začal shánět, proč nemohu pokračovat v práci, tak mi bylo řečeno, že soudruzi mou žádost ještě neprojednali. Pochopitelně pro ty nestraníky to musela schválit komunistická strana. Já, i když jsem byl straník, tak jsem až do revoluce byl odborným asistentem.

MS: *Tak jste ani nemusel do strany vstupovat, když jste s koncem režimu byl pouze asistentem?*

JD: Nu, má odborná kariéra počala až po roce 1989, kdy jsem se zapojoval do tvorby nových zákonů. Abych se přiznal, mně se strašně protiví to házení bývalých komunistů do jednoho pytle. Když zapátrám ve své paměti, vybavím si pár skutečností z mého života a nevím, kdo by se v té době odvážil k takovému chování. Budu konkrétní. Než jsem začal pracovat na VŠE, tak jsem byl na školské správě na Praze 3, kam jsem odešel kvůli bytu. Tam byl jedním údržbářem Pepa Jeníček^[2] z Plastic People of the Universe^[3] a z toho jsem udělal svého osobního řidiče. Dokonce v počátku osmdesátých let jsem mu byl za svědka na svatbě.

MS: *Svět je barevný, a tak jste měl kontakt s undergroundem.*

JD: Ne jako, že bych se zapojil, ale zkrátka jsem nerozlišoval lidi, zdali jsou v KSČ, či ne. Zkrátka my jsme se kamarádili. Myslím si, že mnozí nestraníci by si vůbec nedovolili něco podobného, ale proto říkám, že vždy záleží na morálních a osobnostních vlastnostech jednotlivce.

MS: *Bud' je člověk dobrý, či zlý a nezáleží na tom, zdali je či není součástí strany nebo vlastní průkaz. Na druhou stranu - to o člověku může cosi napovídat. Odsuzovat někoho a priori je nedobrá cesta.*

JD: Přesně tak. Často jsou lidé hloupí. Znáám lidi, kteří byli ve straně, a nemají profesuru a docenturu do dnešních dnů. A to je na tom to smutné, že někteří lidé to sváděli na režim. I po té změně se ukázalo, že když režim padl, nic neudělali. Aby mi bylo rozuměno, nechci režim obhajovat, byl špatný, pouze je chybné házet lidi do stejného pytle.

MS: *Nu, ale takoví lidé jsou. Ti nálepkují, jelikož je to jednodušší. Je jedno, jak moc člověk za minulosti musel trpět. Povětšinou byl ovládán lidmi, kteří nedosahovali patřičné úrovně. Ostatně stačí se podívat na to, jak museli trpět disidenti. Sluší se říci, že se sami postavili proti režimu. Jsou lidé, kteří byli ochotni podstoupit martyrium. Domnívám se, že je-li člověk ochoten vykonat něco, nebo ne, závisí na osobnostním profilu daného jedince.*

JD: V tomto mě strašně ovlivnil můj švagr, jenž byl starší asi o 12 či 13let. Abych se přiznal, tak jsem rok 1968 prožíval velmi intenzivně. Vzpomínám si, že jsme byli první a zároveň poslední, kteří

nemuseli maturovat z ruštiny, a mohli jsme si zvolit jiný jazyk. Já jsem řekl, že z ruštiny maturovat nebudu, a maturoval jsem z německého jazyka. Pak nastala normalizace. Švagr mě vlastně ke vstupu do KSČ přemlouval, že když v té straně budou pouze grázlové, kteří tam jsou dnes, tak nikdy nebude moci přijít nový rok 1968. Nikdy nevěřil, že by to mohlo přijít zvenčí. Byl přesvědčen, že změna musí přijít z vnitřku struktur. Té filozofii jsem podlehl. Jak by ne, když člověku bylo 23 let. Nechal jsem se ovlivnit a říkal jsem si: Dobrá, já to tedy zkusím, zdali tudy náhodou cesta vede. Milý švagr zemřel dříve a změny, kterou jsme přivítali, se nedožil. Pamatuji si, že to bylo kolem roku 1985, a já jsem mu říkal, že zde uběhlo téměř dvacet let od nadějných šedesátých a já zde nevidím žádnou změnu. Pokud si procházím minulost, tak něco znám pouze z literatury. To je období roku 1948 - 1968. Tak v půli šedesátých let počal vát vítr změny a někam se to posouvalo a víme, jak to vyústilo. Nyní v průběhu normalizace mi připadalo, že je to čím dál tím horší.

... Exil? ...

MS: *Nu, avšak je zvláštní, že jste nešel do ciziny? Měl jste jazykovou výbavu - německy, rusky.*

JD: Ten problém, proč člověk nešel někam jinam, je to, že zdejší právo bylo strašně ovlivněno z východu. V některých ohledech jsme byli papežštější než papež. Naše občanské zákoníky, hospodářské zákoníky byly tak naroubované na socialistický systém, že ani v tehdejším Sovětském svatu to právo nešlo tak daleko. Uplatnit se někdy v zahraničí s tehdejšími znalosti československého práva? To by člověk musel dělat plně něco jiného než ...

MS: *... zde doma. Jinými slovy se dá říci, že by člověk, jenž měl právnické vzdělání ze socialistického systému, byl nekonkurenceschopný?*

JD: Ano, nám chybělo to klasické právní vzdělání. Ony instituty práva se vyvíjely v celé Evropě, ale hlavně v roce 1964 došlo k absolutní diskontinuitě.

... Právo a kontexty ...

MS: *V té době byl schválen občanský zákoník, který s jistými změnami by měl platit do konce roku 2013.*

JD: Ano. Občanský zákoník neznal slovo závazky, kupní smlouva, smlouva o dílo. Měli jsme tam právní úpravu služeb. Socialistický člověk byl obsluhován socialistickými organizacemi. Jinde to tak nebylo. Právní režim tohoto tvaru možná měla ještě východoněmecká republika. V právu jsme zašli z těch bývalých socialistických států nejdál v tom odklonění se od tradičních právních institutů, a proto jsem strašně vítal, že se můžeme navrátit k právní klasice. Vzpomínám si na svou zkoušku, to jsme se učili občanské právo, které platilo krom občanského zákoníku. Zákoník mezinárodního obchodu, jenž byl vystaven na tradičním obchodním právu. Ten mě bavil ve srovnání s občanským či hospodářským zákoníkem. Říkal jsem si, že se nikdy nebudu živit hospodářským právem.

MS: *Nu, ale po roce 1989 se vám otevřely možnosti.*

JD: Hospodářské právo to v tom pravém slova smyslu nebylo. Vadilo mi tam plánování a smlouva - nesmlouva. Když někdo rozhodl, smlouva byla pouze cár papíru.

MS: *V dnešní době tomu tak snad již není, i když ...*

JD: Dnes již ne, ale v době direktivního řízení hospodářství to tak zkrátka bylo. V plánovaném hospodářství akt rozhodnutí přebíjel smlouvu.

MS: *To znamená, že právníci byli takovými loutkami režimu?*

JD: Neřekl bych loutkami. Proti rozhodnutí nebyla žádná obrana. Proti aktu jsme se nemohli nikam odvolávat, ať k soudu, či arbitráži. Nebylo to možné, a proto postavení právníků bylo rozhodně horší, než je dnes.

... Právo v minulosti ...

MS: *Přešel jste na právo v minulosti. Co bylo charakteristickým rysem pro minulou právní soustavu? Říkal jste, že jsme v jistých ohledech zacházeli dále, než bylo běžné v zemích, které byly „naším vzorem“. Právníci neměli takové postavení, jako mají dnes. Zmínil jste také rok 1968, obrodný proces.*

JD: Ono to celé bylo filozoficky postaveno na tom, že lidé mohou dělat to, co jim právo dovoluje, tedy je to popření stavu, jež máme nyní.

MS: *Stav, který prosazoval v novověku Thomas Hobbes*[\[4\]](#).

JD: Myslím si, že ta filozofie právní úpravy byla nešťastná. Odchýlení se od ustanovení nějakého zákona bylo možné, pokud to ten zákon dovoloval. Ne jako je to dnes, kdy v těch soukromých vztazích se mohou odchýlit, pokud mi to zákon nezakazuje. Myšlení o právu se úplně obrátilo. Domnívám se, že špatné bylo uvažování, že lidé vnímali právo jako cosi, co je jim vnuceno zvenčí, že se to má dělat. Myslím, že se na to zapomělo minimálně v té oblasti vztahů mezi sobě rovnými subjekty, že soukromé právo vzniklo jako přirozené právo, jako zvyky, které postupně lidé dodržovali, neboť svoboda jednotlivce je limitována svobodou druhého jednotlivce. Lidé se shodli na tom, že je nutné zachovávat jistý řád a také právní kodifikace soukromého práva vznikaly recepcí zvykového práva. To nebylo tak, že by si někdo sedl na ministerstvu a vymyslel si kodifikaci. Na tuto skutečnost jsme plně zapomněli, a proto jsme se ji museli učit.

MS: *To jsme si museli postupně osvojit. Stát zde nebyl tím, kdo nařizuje, ale tím, kdo soukromým subjektům dává vodítko pro řízení svých záměrů.*

JD: Ano, i to vnímání právníků jsme museli změnit, neboť byli vychováni v duchu „Co zákon nedovoluje, je zakázáno“. Mnohdy to trvalo dlouho, jak u soudu, tak u podnikových právníků. Ta více než čtyřicetiletá přestávka byla znát. Většinou byla snaha hledat, kde je to v tom či onom předpise dovoleno, přičemž měli naopak hledat, zdali to či ono není zakázáno.

MS: *Nu, ale také nehledali meritum věci.*

JD: Přesně tak. To bylo s tím spojeno.

MS: *Bylo by chybou se nezeptat, zdali minulé právo bylo dostatečně přehledné? Myslím, že nebylo přijímáno tolik zákonů a nařízení, jako tomu je v dnešní složité a měnící se společnosti.*

JD: To je relativní zjištění a do jisté míry výhoda. Myslím si, že právo bylo do jisté míry přehledné, a to proto, že těch předpisů bylo daleko méně. Společnost nebylo nutné tak regulovat pomocí předpisů. Právo nebylo hlavní regulační nástroj.

... Ideologie a právo ...

MS: *Domníváte se, že ideologie byla tím hlavním? To, co se usneslo na ústředním výboru KSČ, tak to mělo větší váhu než zákon?*

JD: Fakticky ano. Nejen na ústředním výboru. To se odvíjelo od větších složek až nahoru, jelikož jak jsem uváděl, na nic nebyl právní nárok ve vztahu ke státu. Vždy nám někdo musel něco dovolit.

Neplatil princip, jenž platí dnes ve veřejném právu, že státní orgány mohou pouze to, co jim zákon dovoluje. To se vnímalo jinak. Bez posvěcení stranických orgánů se v podstatě ...

MS: ... *nedalo nic dělat.*

JD: Pokud člověk šel do pracovního poměru, tak i to pochopitelně projednávala zpravidla stranická organizace nebo nějaký kádrovák pověřený stranou. Pokud měl být někdo vyhozen, tak se to též muselo projednat. Právo sloužilo jako nástroj, který tomu dával zdání legality. Pokud budeme chápat právo dle klasické marxistické definice, že právo je projev vůle vládnoucí třídy postavené nad zákon, či právo je cosi, co někdo za zákon prohlásí. Pokud si vezmeme fašistické Německo, tak to bylo to samé, byť oblečené do jiného hávu. To právo nelze poměřovat pouze tím, že za tím stojí jistá moc, která je schopná donutit lidi, aby se drželi v mezích svého chování a jednání. Pochopitelně je nutné do uvažování o právu zakomponovat spravedlnost a respekt k hodnotám. To zde žel nebylo. Právo bylo chápáno jako nástroj, jak má vládnoucí třída projevit svou vůli. To znamená donutit, aby se někdo choval tak, jak chce vládnoucí třída. Předvojem vládnoucí třídy byla KSČ. O tom žádná dělnická třída nerozhodovala. Pochopitelně to bylo ideologické klišé. Vše se rodilo ve stranických sekretariátech.

MS: *To znamená, že pánové, zástupci lidu v tehdejší parlamentu, namnoze sloužili tomu, aby se rozhodování strany legalizovalo, třebaže to asi mělo malou legitimitu.*

... Legitimita minulého režimu v kontextu práva ...

MS: *Jakou legitimitu si myslíte, že měl minulý režim? Dle mého názoru nelze přijímat zákony a nařízení bez toho, aby strana měla patřičnou legitimitu.*

JD: Je to správný vývod, nicméně je to složité posuzovat. Ano, formální legitimita zde byla. V parlamentu byli zástupci zvolení ve volbách, ale jaké to byly volby? Bylo to hlasování o tom, co jim kdo předložil. Bylo to iluzorní, že by tam soupeřily politické strany, které by přinášely různé názory. To pochopitelně nebylo. Takže parlament sloužil pouze k formální legitimizaci. Nebylo to to, co by vzešlo z vůle lidu.

MS: *Nebo se na to může nahlížet tak, že byly činěné akty z vůle politických elit, jež demonstrovaly svou sílu a postoje.*

JD: Neřekl bych politických elit. Byla to vůle jedné politické elity. Pokud se uvede slovo politická elita, tak si člověk vybaví pluralitní demokracii, byť je to více méně projev pár jednotlivců, avšak je tam střet různých názorů.

MS: *Výslednicí je následně záměr, norma. Člověk se může tázat, jak tedy daný režim mohl existovat 41 let, pokud měl, jak vy říkáte, pouze formální legitimitu?*

JD: Já bych řekl, že možná z počátku po válce 1945 to nebyla pouze formální legitimita. Lidé byli ovlivněni válečnými událostmi. Pochopitelně se nějakým způsobem jejich smýšlení přiklonilo doleva. Nepochybně to bylo ovlivněno tím, kdo vlastně byl osvoboditelem. To je, dle mého pohledu, také o psychologii. Nebyla zrovna náhoda, že Stalin prosadil, aby se západní spojenci zastavili. To bylo psychologicky velmi dobře vypočteno. Druhá byla kontinuita. My si musíme uvědomit, že to byla obava z represe, která zde nastala. To vedlo řadu lidí k tomu, že raději zvolili pasivitu než být ve vězení.

MS: *Raději méně, ale přežít. Ovšem tímto přístupem jsme se vzdali svobodné společnosti a také jsme jej uplatnili v novodobých dějinách po roce 1989. Lépe když se přikrčíme, než abychom bojovali.*

JD: Já se na to dívám hodně historicky. Tento národ žil několik set let v cizím státě, byť nepatřil k elitním, naopak. Z toho pramení česká povaha. Za každou cenu nějakým způsobem přežít. Vidím to a dá se s nadsázkou říci, že se to táhne celou historií. Je v tom i odpor k tomu, co je právem, jelikož to je vnuceno někým zvnějšku. Nejprve z Vídně, poté z Moskvy. Ustálilo se povědomí, že ten, kdo jej nedodrží, je v lidovém pojetí hrdinou, neb nám to někdo vnutil. Když si vzpomínám na počátek devadesátých let, kdy jsem začal konzultantskou činnost, když za mnou přišel český podnikatel, tak se ptal, jak to má udělat, aby to obešel a nic se mu nestalo. Když přišel zahraniční podnikatel, tak se tázal, jak postupovat, aby dostal všem nařízením a zákonným předpisům. Čili ten přístup k právu tam byl úplně jiný. Postupně ti zahraniční podnikatelé, když zjistili, jak to chodí, tak se logicky přizpůsobili, třebaže to mělo negativní znaménko. Zpočátku to byl zcela odlišný přístup těch českých a zahraničních podnikatelů.

... Právo a historická zkušenost ...

MS: *Myslíte si, že na vnímání práva se silně podílí historická zkušenost? Díky tomu mají Češi tendenci před překážkami spíše zahnout, jen aby to nemělo pro ně negativní výsledek?*

JD: To je třeba vidět při řízení automobilu. V bývalém západním Německu byla rychlost dodržována již proto, že se řidiči domnívali, že je to tak dobré. Bylo jim úplně jedno, zdali tam jsou kamery, nebo ne. Považovali to jednoduše za správné a právo to říká. Je to cosi, co má význam. Zatímco u nás to bylo úplně obráceně. Pokud si vzpomenete, když se snížila rychlost na 50 kilometrů, tak většina začala sice jezdit vyžadovanou rychlostí, ale jakmile se zjistilo, že kontrola není každodenní, tak lidé opustili dodržování vyžadované rychlosti. A o tom je, dle mého názoru, právo v moderní demokratické společnosti. Jde o to, aby společnost byla s právem srozuměna a dobrovolně jej uznávala, dobrovolně se podle toho chovala. Je nemyslitelné, že právo může fungovat někde na světě na základě donucení. To by znamenalo, že za každým člověkem bude stát jeden policista - dráb, který toho, co přestoupí, bude vyplácet dle míry přestoupení, a tím bude zajištěno dodržení práva. Vzpomínám si, když jsme se učili teorii práva v polovině 70. let, tak základním znakem práva bylo státní donucení. To znamená, když se někdo podle něj nechová, tak dostane přes prsty a nějaký subjekt jej donutí. Srozumění s právem? To neplatilo. Vládnoucí třída vám ukáže.

MS: *Dnes je to naopak, člověk si sám utváří omezení.*

JD: To je ale otázka generací. Ano, měnit systém a přístup k právu je běh na dlouhou trať. Pokud doma člověk slyší, že kdo nekrade alespoň hodinu, okrádá svou rodinu.

MS: *To se říkalo a někteří lidé v tom zdárně pokračují.*

JD: Dnes v celé řadě případů se říká, když toto uděláš, tak ... Aby lidé získali respekt k právu, tak je nutné, aby bylo uznáváno lidmi, kteří jej uvádějí v život. Sám znáte to české, kdy se říká, že ryba smrdí od hlavy. Pokud naši nejvyšší představitelé nebudou konat, byť od nich můžeme slyšet, že právo je důležité, jak poté můžeme chtít, aby jej dodržoval řadový občan, jak poté máme zajistit, aby měl respekt k právu, když mnohdy slyší od našich politiků, že tomu tak není.

... Stav práva ...

MS: *Já bych se s dovolením vrátil do roku 1990. V jakém stavu bylo právo, co vše se muselo vykonat? Jaké byly první kroky a zda byly správné? Je zřejmé, že změny se týkaly nejen ústavy, ale postupně se musely psát zákoníky, které dovolily existenci soukromým podnikatelům, firmám. Sluší se asi rovnou říci, že některé zákony a kodexy byly přijímány s patřičným zpožděním či vznikaly jako roub na staré socialistické normy, což se do jisté míry týkalo občanského zákoníku. Jak vy jste vnímal onu oblast a obtíže v ní?*

JD: Jasně bylo, a to bylo velmi záhy, že se stávajícím právním řádem nelze budovat novou společnost. Transformace musí být. Otázka byla, jestli je vhodné přehlédnout těch 40 let vývoje a vrátit se do první republiky a navázat na to, co bylo, anebo začít budovat právní řád postupně v jednotlivostech. Nakonec převládl názor, a mělo to své důvody, že se navracíme do roku 1945 či do 1948 a dále to nešlo. Důvod byl prostý. Měnilo se území, členění státu, nebyly orgány, které zabezpečovaly uplatnění práva. Nakonec převládl názor, že takové ustanovení není možné a že je nutné právo utvářet a postupně odstraňovat základní překážky. Jistě je známo, že se z ústavy odstranily ty věci, které bránily vývoji. Jednalo se o vypuštění klausule o vedoucí úloze KSČ a podobně. Nicméně to bylo více méně formální, jelikož zda je v ústavě, že KSČ má vedoucí postavení, nebo ne, není důležité. Je však důležité, jestli reálně tomu tak je, či ne. Je to stejné, jako když se dávalo do Ústavy, že Česká republika je právním státem. To si mohou napsat kamkoliv, ale to je že se něco napíše do ústavy, tak to právní stát nedělá.

MS: *Je to možná předpoklad k tomu, abychom byli právním státem, abychom ...*

JD: ... k něčemu mohli směřovat. Rozhodně to právní stát nevytvoří. Poté bylo nutné přikročit ke změnám, k těm filozofickým a dostat do základních předpisů ústřední nosné myšlenky, že státní moc může pouze to, co jí zákon dovoluje. V soukromé sféře je dovoleno vše, co jí zákon nezakazuje. To se sice dělo jako mávnutím proutku, protože to nebylo tak složité. Co bylo daleko složitější, bylo prosazení těchto idejí do vědomí soudců, státních zástupců či jiných úředníků spravedlnosti a státu, těch kdo právo obsluhují. Pouze pár lidí si uvědomovalo, že je to nyní tak správně nastaveno, a ještě dlouho trvalo, než se to zaběhlo. Člověk přišel na úřad a bylo mu řečeno, aby ukázal, kde na to má právo. To znamená, že před právníky a politickou elitou se vyskytl problém, jak tuto skutečnost tlumočit lidem.

... „Lehkost“ tvorby konceptů a těžkost existence ...

MS: *Jak jste říkal, napsat je to snadné, ale trvá hodně dlouho, než si to lidé osvojí. Ralf Dahrendorf^[5] hovořil o tom, že 6 týdnů se dělá revoluce, 6 měsíců se píší zákony, 6 let buduje trh a 60 let se utváří hodnotová orientace člověka. Já si myslím, že vy hovoříte o té poslední kategorii. Pamatujete si na hovory, které jste vedl se svými kolegy, když se diskutovalo, jak dlouho toto vše může trvat? Byl jste optimistou?*

JD: V euforii jsme byli všichni optimisté, jelikož to šlo tak rychle. Srovnávali jsme to s polskou cestou, tam to trvalo desetiletí; v Maďarsku změna trvala kratší dobu, tam to, myslím, trvalo roky; ve východním Německu to byly měsíce a u nás dny. Říkali jsme si, že jsme nasadili velké tempo proměn, ale jednoznačně jsme přecenili lidské myšlení a jejich postoje. Došlo nám, že člověk se ve své podstatě zvedne k činu v euforické náladě, ale pokud to nadšení davu pomine, tak má tendenci zapadat do starých kolejí, klišé postojů a přenášet je do nově budované společnosti.

MS: *Je zdánlivě jednoduché napsat zákon, avšak ten dobrý se píše po opadnutí vášní, ne za přítomnosti davu. Lidé sice mohou přitakat, souhlasit, ale společnost je složitý celek.*

JD: Přesně tak. Pokud bych se měl vrátit k soukromému právu, tak to se muselo budovat v devadesátých letech. Nebylo to vůbec jednoduché, zejména v oblasti podnikové, hospodářské. Vědělo se, že bude privatizace, že budou obchodní společnosti, ale nikdo z nás, kteří jsme psali obchodní zákoník, se v životě nesetkal s akciovou společností či jinými typy podnikového hospodářského uspořádání. Pouze jsme to znali z literatury. My jsme normovali něco, o čem jsme řádně nevěděli, jak to funguje, kde jsou mezery, kde se dá uniknout a tunelovat. To vše je důsledek toho, že jsme měli teoretický model, avšak ten nebyl prozkoušen v praxi. Proto také docházelo k novelizacím a během času se některé podmínky zpříšňovaly, hlavně když že se ukázalo, že opravdu pouhá euforie nestačí. Problém byl, že obecná pravidla, která se nastavila, umožnila krádeže. S jistotou

nadsázkou se dá říci, že ty jsou vždy, pokud člověk o to usiluje. Vy můžete tu krádež zloději slušnou regulací ztížit.

... Pomoc ze zahraničí ...

MS: *Nemohu opominout se zeptat na otázku zahraničních expertů. Oslovili jste, či jste byli osloveni lidmi z Anglie, Německa, kde tržní hospodářství funguje a přináší patřičné plody? Jste jedním z otců obchodního zákoníku?*

JD: Tam to bylo dost složité. Oni sice dobře věděli, jak fungují akciové společnosti, ale v zaběhlé tržní ekonomice. Spatřoval jsem však největší problém v přechodu ze státních podniků na klasické tržní společnosti. S tím nikdo neměl zkušenosti a také nám s tím nemohli pomoci, byť jsme jezdili konzultovat do zahraničí, to samozřejmě ano. Dal se přijmout celý řád či úprava, tak to bylo iluzorní, jelikož jsme narazili na to, že úprava nevisí ve vzduchu, ale opírá se o místní realie. Ona navazuje na jiné zákony a ustanovení, které zde nebyly. Naroubovat tak jeden institut, který nezapadá do celku, bylo také obtížné. Nakonec převládl názor, že si systémy vybudujeme sami. Pravda je, že o občanském zákoníku se říkalo, že je to provizorium, které se musí rychle rekonstruovat, avšak to se nestačilo. Ona je tam spousta věcí změněná, ale některé koncepty a přístupy, které byly založeny v roce 1964, jsou tam dodnes a špatně se z toho vyndávají. Ukázal bych to na dvou příkladech, třebaže se tváří nevinně, ale jsou základním problémem současné úpravy. Týká se to neplatnosti právních jednání. Totiž koncepce socialistického práva, která dodnes v naší právní úpravě je přítomna, stojí na principu absolutní neplatnosti. To znamená, že soud k té neplatnosti přihlíží z úřední povinnosti, i když se toho nikdo nedovolává, že je to neplatné, a proto stejně musí říci, že je to neplatné. Máme dokonce absurdní příklady, kdy tu neplatnost způsobila záměrně jedna strana, a stejně soud řekl, že je to neplatné, neboť zákon je postaven na tom principu. Takže nový občanský zákoník vychází z obráceného principu, a to z principu relativní neplatnosti. To znamená, že soud, pokud se některá ze stran necítí poškozena, tak do toho soukromého vztahu nemůže zasáhnout. Nemůže jednoduše říci: „Vážení, toto se mi nelíbí, to je neplatné“, pokud jsou s tím účastníci spojeni. To byly takové „nenápadné“ zásahy do práva. Stát nemusel v ničem zasahovat, nic nařizovat. Stát pouze nastavil pravidla, a já, když jsem je nedodržel, tak i v té soukromé sféře byly úkony i absolutně neplatné, ať jsem chtěl, nebo nechtěl. To není koncept, který je blízký demokratickým právním řádům. Druhá taková paternalistická, ochránářská úprava, s níž byla dost obtíž, byla ta, že se nesmí vzdát tzv. budoucích práv pod sankcí. Já, když jsem uzavřel nějakou smlouvu, že třeba nevyužiji svého práva, nebudu požadovat právo na náhradu škody, jelikož to bylo cosi rizikového. Právě toto jednání by bylo neplatné. Právo mi ještě nevzniklo, a já se jej nemohu vzdát, a tudíž je to vše neplatné.

... V pasti „socialistického“ státu a dopady tohoto stavu ...

JD: Dá se říci, že jsme si v minulosti zvykli, že stát z nás řešil všechny problémy. Měl jsem problémy od sociálních vztahů až po manželství. Vše za mě někdo vyřešil. To je ta cesta do pekla.

MS: *Myslím, že se tak člověk mohl stát jednoduše obětí režimu.*

JD: To je velký problém sociálních dávek starým lidem. Já si pamatuji, jak má babička nebrala žádný důchod, jelikož byla v domácnosti, a rodina se o ni postarala. To nebylo možné řešit jinou cestou. Primárně se starala rodina, a když se nemohla postarat ona, tak nastoupila sociální síť státu. U nás si všichni zvykli, že pokud já nemohu vyžít, i když mám bohaté děti, tak řeknu: Státní, postarej se o mě. To vše, přestože máme v zákoně ustanovení o vyživovací povinnosti rodičů vůči dětem. Zvykli jsme si, že všechny sociální problémy za nás stát vyřeší. A my za své jednání tak nemáme žádnou odpovědnost za to, co bude ve stáří. Systém nás nevede k tomu, abychom si na své stáří spořili. Přistupujeme k tomu tak, že on stát nám tu penzi vždy zaplatí.

MS: *To je ale nádherný příklad morálního hazardu.*

JD: To ano. Možná nová generace bude mít jiný přístup, ale moje generace a generace mých následovníků toto nepřijme, jelikož jsme v tom nebyli vychováni. Myslíme si, že stát se o nás zkrátka postará. Je nutné změnit myšlení lidí střední a starší generace.

MS: *Souhlasím s vámi a je možná pošetilé se poté dovolávat svobody. Když člověk má zájem o svobodu, musí také pro to něco udělat, tedy přijmout odpovědnost za svůj život. To stát v minulosti a možná i nyní nepodporuje.*

JD: To je to, co si mnozí lidé nechtějí uvědomit a připustit. Proto také vzniká deziluze. Lidé po roce 1989 viděli možnost svobody cestování, ekonomické svobody, ale že by za to měli přijmout odpovědnost? Když máme svobodu, tak to znamená, že se budu muset o sebe v jistém ohledu postarat a nespolehat se na to, že to za mě stát všechno zařídí. Mnozí lidé měli takovou představu absolutního sociálního demokratického státu. Budou mít všechny svobody, které demokracie umožňuje, současně nebudou muset pokud možno platit daně, ale stát se o ně postará. To zkrátka nefunguje a fungovat nemůže.

MS: *Ano, člověk měl zájem, aby se postaral, ovšem to je iluze. Domnívám se, že tato koncepce je bytostně zhoubná a politicky demagogická. Lidé více jak čtyřicet let byli vychováni, že stát se o ně postará, avšak za podmínky, že mu budou sloužit a budou poslouchat. To je však neslučitelné s hodnotou svobody, která je ctěna v západní civilizaci. I tam však stát bytněl a lidé se naučili od něj dostávat dávky, které se v současnosti stávají přítěží. Je otázkou, co s tím dále? Myslíte si, že po roce 1989 byly vytvořeny nařízení, zákony, které posílily svobodu člověka a zároveň na něj delegovaly pravomoci, které byly komunistickým režimem nejasně definovány?*

JD: Já si myslím, že se tam promarnil čas. Ta politická svoboda, ta byla jasně předána člověku, ale stát si dále udržel velmi ochránářskou ruku, jež neprosplávala. Sluší se říci, že to vidíme až nyní. Zvláště v té sociální oblasti, zdravotnictví, zkrátka tam se nyní počíná cosi dít. Podle mě se promarnila značná šance na počátku devadesátých let. Byli jsme v euforii a lidé by asi snesli větší oběť, než když získali pouze svobodu i se všemi sociálními právy, výhodami, zabezpečeními, jež ten předcházející režim přinášel. Stát se staral, až se zjistilo, že se již nemůže dál starat. Kde na to stát má vzít peníze? On nic neprodukuje. To znamená, že si musí od lidí více brát, aby mohl přerozdělovat. To máte dnes též a je to, dle mého pohledu, cesta do pekel.

... Promarnění politického kapitálu ...

MS: *Nemyslíte si, že byl promarněn politický kapitál, který dával šanci politikům, aby vykonali jasné kroky? Je to otázka penzí, zdravotnictví. O tom se pouze mluví, vznikají koncepty, ale ty padají pod stůl stejně, jako padají naše politické reprezentace.*

JD: To mělo již dávno přijít. O tom se mělo mluvit hned na počátku. Měla se dát lidem spolu se svobodou i odpovědnost. Pouze se o tom hovořilo, ale pokud to člověk nezažije na vlastní kůži, tak neví, co to znamená. O „utahování opasek“ počal hovořit Klaus v první polovině devadesátých let.

MS: *Abych se snad ohradil. Klausovi je tento výrok podsouván, prý to vytvořili novináři. Také jsem si myslel, že to vychází z jeho mysli, ale on se proti tomu ozval. Jinými slovy, lidé, kteří se chopili moci, měli provést, prosadit reformy, které by zasáhly myšlení a chování lidí v tom pozitivním slova smyslu daleko více a tím by vedly k osobní odpovědnosti jedince.*

JD: Asi je logické, že se lidé nejprve vrhli na reformu politického systému, a toto se nechalo nějaké setrvačnosti.

MS: Nu, ale právě politika musí být podpořena slušnými zákony. Politici jsou zde od toho, aby utvořili prostředí pro tvorbu norem, jimiž se zdejší občané, ekonomické subjekty budou řídit. Jsou to zákonodárci.

... Nedostatky v tvorbě práva a uplatňování ...

MS: Kde vy vidíte hlavní nedostatek v tvorbě práva? Sám jste říkal, že český člověk chápe právo spíše jako zeď, a tu je nutno obejít místo toho, aby jej naplnil, jako je tomu v Německu, aby jeho kroky byly „lege artis“. Kde vy vidíte hlavní problém toho, že po více jak dvaceti letech se bavíme o věcech, které měly být již dávno udělány?

JD: Jeden z důvodů je vidět v tom, že zde nebyl dostatek odborníků, kteří by tuto oblasti uměli jistým způsobem zformulovat, a zejména u zdravotnictví, penzí a celého sociálního systému. Pochopitelně ty zkušenosti zde nebyly, jak by to správně mělo fungovat v tržním hospodářství. To je jedna věc. Když tržní hospodářství počalo fungovat, po čase se ukázalo, že nastavení, která byla udělána, nemohou být plně funkční a přirozeně došlo ke korekci.

MS: Je vhodné připomenout, že zde byla kontinuita práva a zároveň byly přijímány zákony, které byly rychle novelizovány.

JD: To je pochopitelně druhá věc, proč si myslím, že je neúcta k právu. Je to z důvodu nestability práva. Pochopitelně, abych mohl mít úctu k právu, tak musím vědět, že bude platit jistou dobu. Někdo by si mohl říci, že proč bych musel projít a číst to, když dříve, než si to osvojím, tak se to změní a bude platit něco jiného. Je to velký problém, ale ten má možná své kořeny politické, a to proto, že u nás, pokud se mění vláda z pravice na levici, má to za následek totální změnu právního řádu. Prostě to právo se tvoří na truc a nejde se na kompromis. Každý se snaží prosadit své za každou cenu. Pokud se druhá strana dostane k moci, tak dá vše k ledu. Nádherným příkladem jsou veřejné zakázky. Těsně před volbami se změnil zákon o veřejných zakázkách, aby se po volbách opět změnil. Takových případů je v naší krátké historii více.

MS: To se ale dělá práce pro práci a občané to stojí peníze. Vytváří se stav právního nihilismu. Kde vy vidíte příčinu právního chaosu, nestability? Poslanci, úředníci? Domníváte se, že jsou zákony přijímány lidmi, kteří o právu příliš nevědí, nebo jej rovnou ignorují? Lidé ve správě věcí obecných jsou pouhými politiky. Myslíte si, že by politici, kteří rozhodují o normách, měli být obeznámeni se strukturou práva, jak by mělo vypadat, aby nedocházelo k přehmatům, nejistotám, kterých jsme my jako občané oběťmi? Nebo je to na ministerstvech, že by tam byli lidé, kteří zákonnou normu neumí připravit? Vždyť než norma jde na vládu, podstupuje legislativní kolečko, během něhož by se k normě měli vyjádřit kompetentní lidé. Kde je podle vás zakopaný pes, byť zčásti jste se již vyjádřil?

JD: Těch zakopaných psů bude asi více. Jeden z nich bude asi v tom, že alespoň donedávna odměňování ve státní sféře bylo nedostatečné, a tak kdo se nemohl uchytit jinde, šel do legislativy, což dnes ne zcela platí. Svého času to tak bylo. Za druhé strany je vidět neschopnost či neochota přesvědčit politickou reprezentaci, že její názor, že politický názor je právně velmi problematický. Je tam vidět spíše snaha politikovi vyhovět a právní regulaci podle něj připravit, byť je právní návrh nesmyslný, neperspektivní a nic dobrého to nepřinese.

MS: Již jste se kriticky vyjádřil k rychlosti přijímání zákonů v naší republice, ale to není vše. Člověk se setká s postojem, že dnešnímu právnímu systému obtížně rozumí sami právníci, což je tvrzení, které je jistě na pováženou. Potřebujeme tolik regulace? Není lepší mít méně regulace, ale aby regulace byla jasná vymahatelná, a více akcentovat mrav? To, co se děje, mnohdy u člověka může vybudit nechuť participovat na právní regulaci a vede k jejímu narušování.

JD: Dostat právo do povědomí lidí je velká obtíž. Základní otázkou je stabilita, hierarchie zákonů. Pokud nebude stabilita, tak se norma do povědomí lidí jednoduše nedostane. Druhou je takzvaná legisvakanční lhůta. V zahraničí, když se připravují zásadní změny, tak to trvá dva až čtyři roky na jeden zákon, než začne platit, aby se stačil připravit, zatímco u nás je to zpravidla ze dne na den.

MS: *To je ale Kocourkov, a ne optimální stav systému.*

JD: Také ano. Mnoho právníků vám řekne, že se v oboru práva již neorientuje.

MS: *Ano, to je cesta, jak podkopat právní vědomí a naši křehkou demokracii.*

JD: To vše spolu silně souvisí. Právní jistota, právní vědomí, právní stabilita. Sluší se říci, že by měla být respektována.

MS: *Též účinnost. Jelikož pokud soud vydá rozsudek, tak se poté čeká dlouho na jeho účinnost, byť lhůty se snižují.*

JD: Máte pravdu, jedná se o vykonatelnost soudních rozhodnutí v Čechách. Myslím nejen to státní donucení, ale pokud k tomu soudu dojde, tak v mnoha případech, a to víme ze skutečnosti, je lepší se dohodnout než jít před soud. Jsou věci, kde ale dohoda možná není a trvá to dlouho. Kdo může čekat několik let, pokud vezmu velké podniky? Jak se rychle vyřeší spor o miliardy? To si někdo nemůže dovolit.

MS: *Ano, proto procesy práva mají být dostatečně rychlé a nemá se čekat na jeho aplikaci desetiletí. To právě posiluje úvahy člověka, nač bych já dodržel právo, vždyť se mi to nevyplatí.*

JD: Máme již v kanceláři nějaký spor z devadesátých let, kdy úroky z dlužné částky mnohonásobně převyšují jistinu. Spor byl o tisíce a dnes je o milionech.

MS: *Rád bych položil otázku, jak vnímáte postavení práva v Čechách v porovnání s ostatními východoevropskými zeměmi, tedy Maďarsku, Slovensku, Polsku? Mají obdobné potíže i tyto postkomunistické země?*

JD: Domnívám se, že problémy jsou hodně podobné. V tom nejsme výjimkou, ale v některých oblastech to není tak vidět. Někdy je člověk vystaven povědomí, že je zde nestabilní vše.

MS: *Člověk se tak může tázat, jak se tato společnost může rozvíjet, pokud je postavena na vratkých základech? Mnozí lidé mohou být inspirováni představiteli státu, kteří porušují to, k čemu se zavázali. Mluvím tak o porušování Ústavy, jsou napadány instituce jako Ústavní soud ČR.*

... Pohled do budoucnosti ...

MS: *Jak vidíte budoucnost na základě současného stavu? Myslíte si, že budeme potřebovat další generace, až dojde k patřičnému ustálení? Zřejmě to není pouze české specifikum, ale tak postupuje i Evropa.*

JD: Abych se přiznal, nejsem velkým optimistou. Domnívám se, že je to běh na dlouhou trať, jelikož politikům bude vadit silný Ústavní soud, protože zasahuje v jejich očích do kompetencí, které jim náleží. Z druhé strany, máme-li být právním státem, tak politika a procesy v ní musí být právem regulovány, aby se to odehrávalo v demokratických relacích. Já vidím jednu z příčin nestability právě v tom, jak se naši nejvyšší představitelé chovají k právu. Je to logické. Nač bych dodržel Ústavu a ústavní zákony, nač bych dodržel nějakou vyhlášku? Myslím si, že tam je též přítomna přehnaná imunita státních činitelů, byť se zatím nic neděje. To má také svůj smysl. Oni nejsou odpovědní za

přestupky, které vůbec nesouvisí s výkonem jejich funkce. Lidé poté vidí, že jde o jistou privilegovanou skupinu, pro kterou právo neplatí, a to vše přispívá k tomu, že ...

MS: ... roste počet těch, kdo nesouhlasí se současným systémem. V roce 1989 jsme se zbavili režimu, kde byla jistá skupina lidí, která si uzurpovala moc a pohrdala tím, co je slušné a lidské. Je možné, že v budoucnu se dočkáme obměny, která vychází z dnešní deziluze. Děkuji vám.

[1] VŠE Praha je největší vysokou ekonomickou školou v zemi a navazuje na Vysokou školu obchodní.

[2] Josef Jeníček *1947, hudebník skupiny Plastic People of the Universe, hraje na klávesy, akordeón a zpívá. V oblasti hudby se prosadil také ve skupině The Primitives Group.

[3] Hudební skupina, která vznikla v roce 1968 a přes desetiletou přestávku působí s obměnami do dnešních dnů a koncertuje po celém světě. Skupina se stala podnětem pro vznik demokratické opozice Charta 77.

[4] Thomas Hobbes (1588 - 1679), anglický politický myslitel. Představitel materialismu. Hobbes traktuje lidský svět tak, že v něm probíhá válka člověka proti člověku, a proto je nutné, aby lidé uzavřeli smlouvu, která jim zajistí stav bezpečí. Hobbes tvrdí, že rozhodování člověka je deterministické, tedy nemající prostor pro svobodu. Je znám svým výrokem: „Člověk člověku vlkem.“ Jeho myšlení je kontrapunktem k J. Lockovi. Někteří myslitelé jej obviňují z relativismu. Jeho hlavní dílo je Leviathan (1651), které bylo přeloženo do českého jazyka.

[5] Ralf Dahrendorf (1929 -2009), sociolog, politolog, liberálního vyznání. Působil v Německu a v Anglii. Byl ovlivněn M. Weberem, K. R. Popperem a von Hayekem. Jeho význačné práce byly přeloženy i do českého jazyka. Pro otázku transformace je stěžejní práce Úvahy o revoluci z roku (1991), dále Hledání nového řádu (2007), Od pádu Zdi k válce v Iráku (2008), Pokušení nesvobody (2008), Překonávat hranice (2009); ve slovenštině vyšla kniha Moderný sociální konflikt (1991).